

3. PIELIKUMS. APTAUJA PAR NODOKĻU ĒTOSU

Latvijas valdība ir noteikusi¹, ka tā līdz 2020. gadam plāno palielināt Latvijas nodokļu pret IKP attiecību līdz 1/3, galvenokārt samazinot ēnu ekonomikas īpatsvaru. Lai gan Latvijas valdība iepriekš ir izvirzījusi mērķi palielināt nodokļu pret IKP attiecību līdz 1/3, pašreizējā valdība ir paziņojusi, ka tā plāno šo mērķi sasniegt līdz 2020. gadam. Ar šādu nolūku tika noslēgts līgums ar Pasaules Banku, lai tā novērtētu pašreizējo nodokļu sistēmu, un šī novērtējuma rezultāts varētu palīdzēt Valdībai veidot jaunu pieeju nodokļu politikai. Latvijas valdība galvenokārt plāno uzlabot nodokļu ieņēmumus, ierobežojot ēnu ekonomiku un pilnveidojot nodokļu iekasēšanu.

Gan vietējos², gan starptautiskos³ pētījumos norādīts, ka Latvijā ir būtisks ēnu ekonomikas īpatsvars, kas ievērojami ietekmē nodokļu ieņēmumus. Aplēses ir dažādas, bet kopējā nostāja ir, ka ekonomiskās aktivitātes, kas notiek ārpus formālās ekonomikas, veido lielu Latvijas IKP daļu. Tas būtiski ietekmē nodokļu ieņēmumus, jo Latvijā no vērā ņemamas ienākumu daļas nodokļi netiek nomaksāti. Tas pasliktina situāciju, kurā Latvijas nodokļu ieņēmumi, salīdzinājumā ar citām ES valstīm, ir zemi (skatīt 1. nodaļu).

Papildus izmaiņām nodokļu iekasēšanā ieņēmumus var palielināt, veicinot labāku izpratni par iemesliem, kāpēc cilvēki izvairās no nodokļu maksāšanas. Izmaiņas ieņēmumu dienesta darbībā un efektīvu izpildes un atturēšanas no nodokļu nemaksāšanas stratēģiju izveide ir būtiskas. Lai varētu izvērtēt cēloņus, kāpēc cilvēki darbojas ēnu ekonomikā, ir nepieciešama izpratne par likuma ievērošanas, neievērošanas un nodokļu nemaksāšanas iemesliem.

Nodokļu maksātāju uzvedība jāskata kā viņa/s personīgo normu un sociālās un ekonomiskās vides mijiedarbības rezultāts⁴. Pēdējā laikā pētījumi par izvairīšanos no nodokļiem un nodokļu likumu ievērošanu vērā ņemamu uzmanību ir pievērsuši sociāliem un psiholoģiskiem faktoriem, kā arī normu un taisnīguma apsvērumu ietekmei uz likuma prasību ievērošanu. Ir ticis apgalvots, ka atturēšana un sods ir būtiski brīdī, kad normu un pārliecības ietekme ir nepietiekama. Pētījumi norāda, ka nodokļu maksātāju motivācija jāanalizē, ņemot vērā sociālo un ekonomisko kontekstu, nevis pieņemot, ka cilvēka izvēli nosaka tikai vēlme kāpināt ieguvumus.

Nodokļu ētosu⁵ var plaši definēt kā iekšēju motivāciju maksāt nodokļus, un tas ir viens no veidiem, kā izskaidrot izvairīšanos no nodokļu maksāšanas. Nodokļu nemaksāšanas sociālie un psiholoģiskie aspekti ir sākuši piesaistīt akadēmisko pētnieku un politikas analītiķu uzmanību, un nodokļu ētosa nozīme ir pieaugusi. Lai gan to ietekmi ir sarežģīti kvantificēt, personīgās normas un pārliecība potenciāli piedāvā veidu, kā izskaidrot atšķirīgos nodokļu likumu ievērošanas līmeņus dažādās valstīs.

Nodokļu ētosu ietekmē uzticība valsts iestādēm un nodokļu sistēmai, kā arī apmierinātība ar finansiālo stāvokli⁶. Pētījumos atklāts, ka nodokļu kultūru ietekmē dažādi faktori kā, piemēram, izglītības līmenis, nodarbinātības statuss un ģimenes stāvoklis. Uzticība valdībai un ieņēmumu dienestam spēlē būtisku lomu, nosakot, vai indivīds izvēlēsies ievērot nodokļu likumus. Augstāka apmierinātība ar savu finansiālo stāvokli tiek saistīta ar augstāku nodokļu ētosu.

Fiskālās disciplīnas padome veica aptauju par nodokļu ētosu Latvijā. Aptauja tika veikta 2016. gada aprīlī, un izlase sastāvēja no 1029 respondentiem. 53% respondentu bija sievietes, un 47% bija vīrieši.

¹ <http://www.pkc.gov.lv/vald%C4%ABbas-priorit%C4%81tes-2014>

² <http://www.sseriga.edu/en/centres/csb/shadow-economy-index-for-baltic-countires-2009-1015/>

³ Schneider, F (2015) *Size and Development of the Shadow Economy of 31 European and 5 other OECD Countries from 2003 to 2015: Different Developments*, pieejams: <http://www.econ.jku.at/members/Schneider/files/publications/2015/ShadEcEurope31.pdf>, skatīts: 03.10.2016.

⁴ OECD (2010) *Understanding and Influencing Taxpayers' Compliance Behaviour*, pieejams: <https://www.oecd.org/tax/administration/46274793.pdf>, skatīts 03.10.2016.

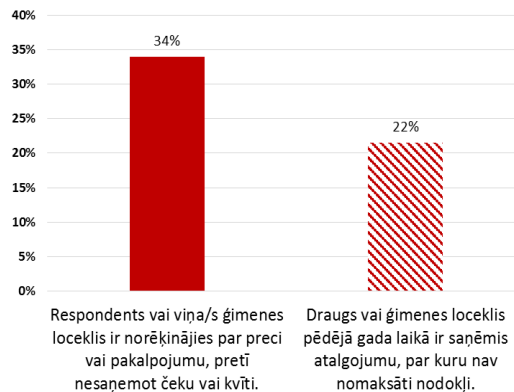
⁵ No angļu val. *tax morale*

⁶ Torgler, B. (2007) *Tax Compliance and Tax Morale*, Cheltenham: Edward Elgar Publishing.

Aptaujas rezultāti liecina, ka Latvijas iedzīvotāji ir iecietīgi pret nodokļu nemaksāšanu. Fiskālās disciplīnas padomes veiktās aptaujas rezultāti liecina, ka lielākā daļa Latvijas iedzīvotāju uzskata, ka nodokļu nemaksāšana nav attaisnojama, taču ievērojama daļa Latvijas sabiedrības ir iecietīga pret nodokļu nemaksāšanu, neuzskata, ka nodokļu maksāšana ir obligāta, un ir saskārusies ar nodokļu nemaksāšanas situācijām.

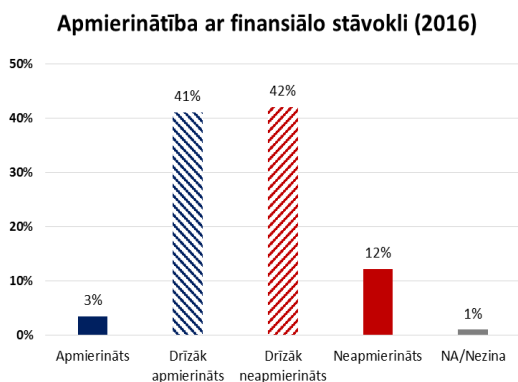

P3.1. Avots: Padomes aptauja

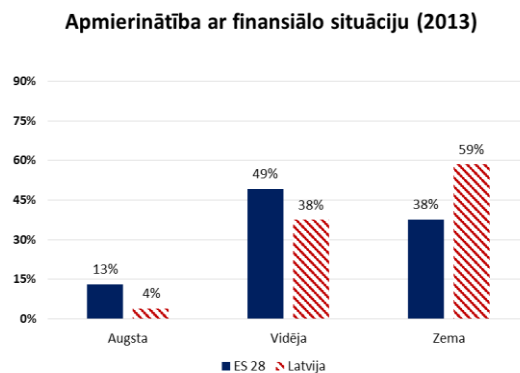

P3.2. Avots: Padomes aptauja

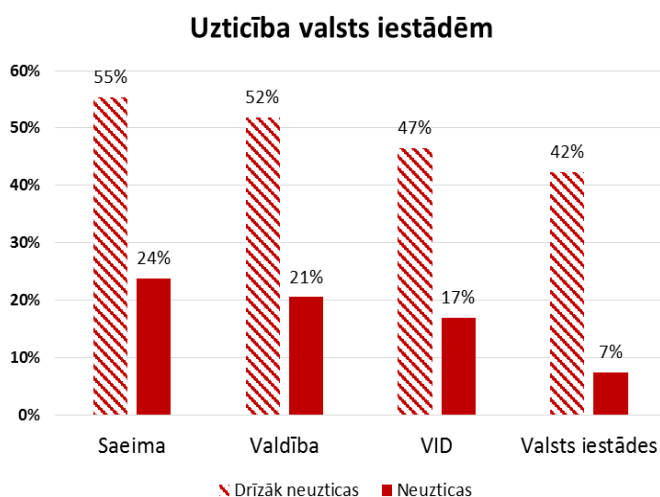
Aptauja liecina, ka iedzīvotāju apmierinātība ar savu finansiālo situāciju ir zema. Eurostat dati par 2013. gadu liecina, ka apmierinātība ar finansiālo situāciju Latvijā ir zem ES vidējā līmeņa. Padomes aptaujas rezultāti to apstiprina - vidējais apmierinātības līmenis atbilst 2013. gada novērojumiem.

P3.3. Avots: Padomes aptauja

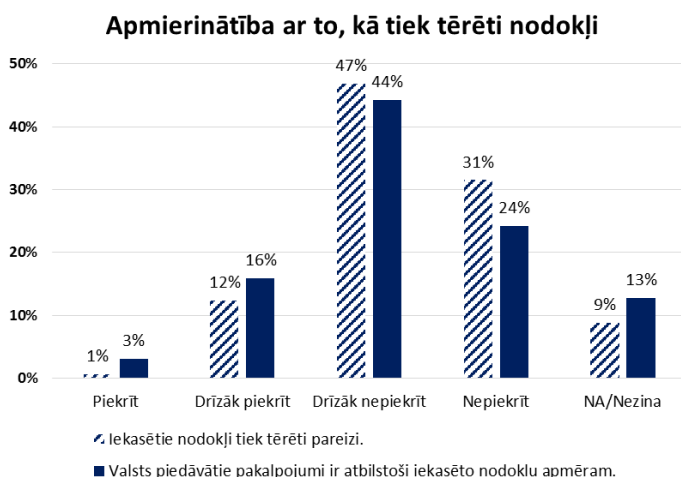

P3.4. Avots: Eurostat

P3.5. Avots: Padomes aptauja

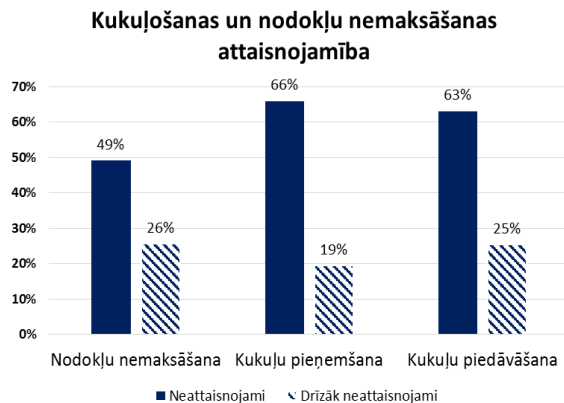
Aptaujas rezultāti liecina, ka Latvijas iedzīvotājiem ir zems uzticības līmenis valsts iestādēm, un uzticība VID ir zem vidējā līmeņa. Rezultāti liecina, ka cilvēku uzticība parlamentam, valdībai un Valsts ieņēmumu dienestam ir zema. Lai gan uzticība Valsts ieņēmumu dienestam bija augstāka nekā uzticība parlamentam vai valdībai, VID rezultāts bija zemāks nekā rezultāts valsts institūcijām kopumā.

P3.6. Avots: Padomes aptauja

sabiedrisko pakalpojumu apmaiņu pret nodokļiem uzskata par godīgu, ietekmē viņu gatavību nodokļus maksāt. Mūsu aptauja liecina, ka 74% respondentu uzskata, ka nodokļu sistēma Latvijā nav godīga.

Cilvēki ir noraidoši pret nodokļu nemaksāšanu un korupciju, bet uzskata, ka šīs prakses ir plaši izplatītas Latvijā. Aptauja liecina, ka lielākā daļa respondentu uzskata, ka kukuļdošana, kukuļņemšana un nodokļu nemaksāšana nav attaisnojamas rīcības. Tomēr liela daļa respondentu uzskata, ka šādas prakses Latvijā ir daudz izplatītākas nekā vidēji ES.

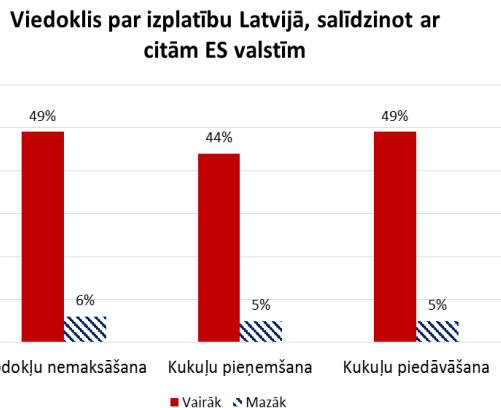

P3.7. Avots: Padomes aptauja

Vairākums uzskata, ka valstij būtu jāuzņemas lielāka atbildība par vajadzību nodrošināšanu, bet šādu vēlni mazina nevēlēšanās maksāt lielākus nodokļus. Lielākā daļa respondentu piekrīta vai drīzāk piekrīta, ka valstij būtu jāuzņemas lielāka loma veselības aprūpes finansēšanā (81%) un lielāka atbildība, lai visi būtu nodrošināti (64%). Tas liecina, ka priekšroka tiek dota labklājības valstij. Neskatoties uz to, citas nesen veiktas aptaujas⁷ rezultāti liecina, ka atbalsts valsts apmaksātiem pakalpojumiem samazinās, kad tiek skaidri norādīts, ka, paplašinot virkni sabiedrisko pakalpojumu, būtu jāpaaugstina nodokļi.

Latvijas iedzīvotāji kritiski vērtē sabiedrisko pakalpojumu kvalitāti un to, kā tiek tērēti nodokļu ieņēmumi, lai gan nodokļu nomaksa tiek uzskatīta par pienākumu. Aptaujas rezultāti liecina, ka cilvēku ieskatā Latvijas valdība nodokļu ieņēmumus tērē neatbilstoši. Sabiedrisko pakalpojumu kvalitāte tiek uzskatīta par neapmierinošu (it īpaši infrastruktūra un veselības aprūpe) un neatbilstošu iekasēto ieņēmumu apmēram. Tomēr lielākā daļa uzskata, ka nodokļu nomaksa ir pienākums.

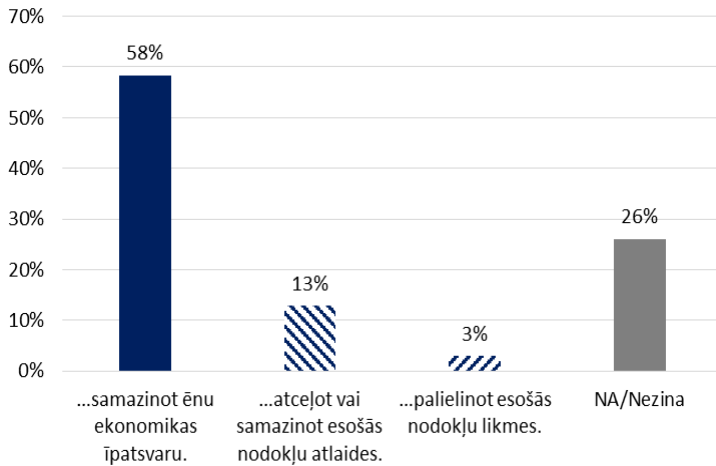
Nodokļu sistēma Latvijā tiek uzskatīta par netaisnīgu. Tas, vai iedzīvotāji ienākumu pārdali un

P3.8. Avots: Padomes aptauja

⁷ Baltic International Bank Latvijas Barometrs, 2016. gada jūnijs, pieejams: <http://www.bib.eu/wrapper/fileviewcounter?rid=1869>, skatīts 03.10.2016.

Iecerētā nodokļu pret IKP attiecība primāri būtu jāsasniedz...

P3.9. Avots: Padomes aptauja

sabiedrības ir iecietīga pret izvairīšanos no nodokļu maksāšanas, un ir saskārušies ar nodokļu nemaksāšanas situācijām. Atbildes uz vairākiem jautājumiem par apmierinātību ar finansiālo situāciju, uzticību valsts iestādēm, sabiedrisko pakalpojumu kvalitāti un priekšstati par korupcijas un nodokļu nemaksāšanas izplatību un nodokļu sistēmu norāda, ka šo jautājumu kontekstā ir izplatīta neapmierinātība un neuzticība.

Padome rosina sekmēt nodokļu likumu ievērošanu, stiprinot nodokļu ētosu. To var panākt, veicinot uzticību nodokļu sistēmai un Valsts ieņēmumu dienestam. Nostiprinot un padarot skaidru saikni starp nodokļos samaksāto apmēru un sabiedrisko pakalpojumu klāstu un kvalitāti, var palielināt uzticību fiskālās apmaiņas taisnīgumam.

Vairākums uzskata, ka nodokļu ieņēmumi jāpalielina, samazinot ēnu ekonomiku. Kad tika piedāvātas dažādas alternatīvas valsts ieņēmumu palielināšanai, 58% respondentu atbildēja, ka tas jādara, ierobežojot nodokļu nemaksāšanu. Tas būtu vēlamāks variants, nekā pacelt nodokļu likmes vai pārskatīt nodokļu atlaides.

Kopumā aptauja liecina, ka Latvijas rezultāti jautājumos, kas var tikt izmantoti, lai izprastu nodokļu ētosu, ir vāji. Lai arī daudzi domā, ka nodokļu nemaksāšana nav attaisnojama un nodokļu ieņēmumi jāpalielina, samazinot ēnu ekonomiku, ievērojama daļa Latvijas

